

Brassai Sámuel

1797—1897

Brassai Sámuel száz esztendeje a magyar történelem legmozgalmasabb és legjelentősebb korszakát a XIX. századot tölti ki. És ebből az évszázadot átívelő csodás életből *hét évtizedet nemzete, egyháza, a magyar közélet szolgálatának szentelt.* Ez a szolgálat kiterjedt — az egyetlen jogtudomány kivételével — *a tudomány minden ágazatára* és a dolgozatok, bírálatok, újságcikkek, értékes könyvek akkora tömegét eredményezte, hogy a rendelkezésre álló hely a puszta címek felsorolására sem volna elegendő. Kortársak, tudós tanítványok, megértő csodálók, az unitárius egyházi lapok, köteteket írtak életéről, munkájáról. Meddő kísérlet, hiú próbálkozás volna ezért akár életrajzírással, akár tudományos méltatással kísérletezni. Nemcsak helyszűke miatt, de a képesség hiánya miatt sem vállalkozhatunk ilyen mérész feladatra. Az általa és róla írottak nyomán egy képet szeretnénk csupán olvasóink elé felvetíteni. Szeretnők megmutatni a mai, új korszak hajnalában menetelő nemzedéknek, ami kis unitárius egyházunk *legnagyobb büszkeségét, az elmúlt század legnagyobb szellemi óriását, mint a magyar nemzeti közművelődésnek, az egységes magyar kultúrának egy századon át legfáradhatatlanabb, legbátrabb, legáldozatosabb bajnokát.*

Brassai százada, a XIX. század új korszakot nyit az emberiség történetében. A század elején indul meg a népek szabadságának és „a népek jóléte gondolatának vajudása.” Magyarországon Széchenyi István és Kossuth Lajos harcolnak a magyar nemzeti társadalom, a népi nemzet kialakulásáért. A megújhodás korszakának éles lég-

árama megmozgatja a magyar felsőbb rétegekben is a nemzeti öntudatot és napok alatt létesítik a Nemzeti Múzeumot, a Georgikont, Ludoviceumot és a Tudományos Akadémiát. Bár a túlnyomó többség a nemzeti újjáébredés e lázas korszakában is a régi közjogi viták folytatása mellett foglal állást, nőttön nő azoknak száma, kik a *világ új értékelésének szükségességét hangsúlyozzák*. „Meg kell ismerni a pénz és földi javak valóságos becsét” — vallják Széchenyivel és az egyetemes magyarság gazdasági helyzetének javítását, fellendítését állítják oda a nemzeti törekvések legközelebbi feladatául.

Ebben a kritikus időpontban jelenik meg először a nyilvánosság előtt korán öszülő fejjel, *páratlan szellemi felkészültséggel, Brassai Sámuel*. Jóval túl van a harmincon. Mint az erdélyi mágúscsaládok fiataljainak nevelője, bejárta már Európa országait. Sokat látott és még többet tanult, hogy későbbi nemzetnevelő apostoli munkájához megszerezze a tudás szükséges eszközeit. Az 1832—36-i országgyűlés idején kerül Kolozsvárra. A „sibói bölény”: *Wesselényi* Miklós áll az ellenzék élén. Széchenyire figyel egész Erdély és kezdetét veszi az *újjáépítés nagy munkája*. Az úri kaszinó előkelő társasága ráébred, hogy a *nemzet ereje abban a parasztságban van beágyazva, mely a történelem legvéresebb korszakaiban földhöz ragadt szegénységben is híven megőrizte nemzeti nyelvét, magyar népi sajátosságát*. Így indítják el a világjáró *Bölöni Farkas Sándor* kezdeményezésére az első gazdasági néplapot, a *Vasárnapi Ujságot*, melynek szerkesztésével *Brassai Sámuel*

bízzák meg. És Brassai, aki eddig zenével, esztétikai, matematikai, filozófiai, nyelvészeti kérdésekkel foglalkozik, vállalja az új munkakört. Széchenyi iránt érzett rajongása *nemzetgazdasági tanulmányokra* sarkalja. Nem elégszik meg Széchenyi munkáinak olvasásával: a forráshoz megy és *Smith Ádám* eszméit népszerűsíti, magyarázza a falu népének. Így jut el tanulmányaiban *Ricordo Dávid*-hoz, akitől megtanulja, hogy a nép vagyonosodásához nem elég a tudás. *A gazdagság tulajdonképpen alapja a bank.* Új sorozatot indít el lapjában „*A bank mivoltáról*“, „*Hogy lehet pénzt megszaportítani a földművelés felsegélyezésére.*“ Ezekből az ismertető közleményekből állítja össze híres nagy munkáját: „*Bankismeret*“ címen, melyet Széchenyinek ajánl, aki teljes elismeréssel nyilatkozott a magyar modern nemzetgazdaságtannak erről az alapvető könyvéről.

Közgazdasági tevékenységével is ugyanazokat az elveket vallotta, mint más természetű tudományos megállapításaiban. *A cél a magyarság legszélesebb rétegeinek, a nép egyetemének boldogulása, jólétének emelése.* „*Az ember azért foglalkozik a tudománnyal, hogy elveit a maga javára használja fel. Hogy jobbá, könnyebbé, örömestebbé tegye a maga életét.*“ Állandóan hangsúlyozza munkáiban, hogy „*a tudomány nem végcél, hanem eszköz a jobb élethez.*“ A tudás, a műveltség, a gazdasági haladás alapja: ezért kell a népnek művelődnie. A *logikának* is csak addig van létjogosultsága, míg a gyakorlati hasznot szolgálja. Ez alapon az egyes emberek működését is abból a

szempontból vizsgálta, hogy *mennyi haszon származott abból az emberi haladásra.*

Népének, nemzetének éppen azzal akart hasznára lenni, hogy *az egyesek tudását igazi közműveltséggé szélesítése és fogja össze.* Azért tanult, olvasott, utazott, írt, tanított makacs fáradhatatlansággal, soha meg nem alkuvó következetességgel, hogy *a tudományból mindenkinek juttasson, mert „a tudomány nem egyeseknek kijáró kiváltság“.* Az élethez, a boldogulásnak minden teremtetett léleknek joga van, de ezt csak úgy érvényesítheti, ha a tudományban megszerzi az eszközöket ahhoz.

Egész életében *kereste a módszereket,* melyekkel a tanulás nehézségeit megkönnyítheti. „Állított enciklopédizmusom kulcsa az, hogy *nekem csak egy tárgyam, egy tanulmányom van: a módszertan elméletben és gyakorlatban.“*

Az igazi tanító nemes alakja az eszményképe, mert a műveltséget tanítással, a tanítás módszereinek javításával lehet gazdagítani. A tanítás alapja pedig az erős akarat, a helyes módszer és a meleg ember szeretet.

Brassai életmunkássága tehát nemcsak az igazságnak és jónak a keresésében merült ki, hanem főképpen a *megtalált értékek önzetlen megosztására irányult.*

Polihisztorságának a főokát is abban kell keresnünk, hogy a magyar tudományos élet akkori hiányosságait magának kellett pótolnia. Mindent megtanult, hogy annál többet oszthasson szét tanításaiban. Talán nem tévedünk megállapításunkban, hogy *mint pedagógus volt a legnagyobb és*

alkotásaival, munkásságának az egész nemzetre kiható páratlan eredményeivel valóban kiérdemelte: a praeceptor Hungariae nevet.

Részletekre — sajnos — nem térhetünk ki, de mégis meg kell említenünk, hogy a *magyar nyelvet* — a régi latin helyébe — először ő vezette be a középiskolába, mint a kolozsvári unitárius főiskola tanára. Ő készítette száz esztendővel ezelőtt *az első magyar tanítási tervezetet*, melyet országos alapul a közoktatási kormány is elfogadott. A *szemléltető oktatás* (taneszközök, térképek, szer-tárak, természetrajzi gyűjtemények, könyvtárak) első apostola.

Nyelvészeti eszméivel, melyeket ő már a harmincas években vallott és megalapozott a németek csak a hetvenes években kezdenek foglalkozni és Georg von der Gabbelentz, mint saját nézetével áll elő. De esztétikai gravitációs elméletével is ötven évvel előzte meg a modern esztétikusokat. (Fechner, Beöthy Zsolt, Pekár Károly). Kár, hogy a későbbi „feltalálók” elfelejtettek Brassaira hivatkozni.

De a tudományok széles mezejének bármelyik mesgyéjén vizsgálódjunk, *mindenütt találkozunk Brassainak az okok eredőjéig mélyen lenyúló korszakos munkáival*. Világhírnevet szerzett, mint botanikus. Uttörő a *nyelvészetben, esztétikában, statisztikában, közgazdaságtanban is*. Kiváló *filozófus*. Logikáját az Akadémia jutalommal tüntette ki. Kilencvenötéves korában adja ki az *„Igazi pozitív philosophia”* című könyvét. Az Akadémia először a természettudományi, később a filozófiai osztályba választja be tagnak. Az egyetemen a

matematika és a szankszrit nyelv professzora. Kiváló zenész! Erkel Ferenc barátja és félelmetes tollú műkritikus. Hírneves természettudós, csillagász és meteorológus, valóságos élő könyvtár, élő lexikon, minden téren alapos, rendszerezett ismeretekkel.

Örökértékű eszméi voltak, ha nem is dolgozta fel azokat örök értékű nagy alkotásokban. Munkáiban, dolgozataiban mindenkor *értékeset, újat, eredetit adott*. Tudását, való magát szétosztotta, hogy élesze és táplálja a művelődés, a haladás tüzét.

Ekkora emberfeletti munkára csak hivatásában rendületlenül bízó, Istenben feltétlenül hívó, melegszívű, igaz ember volt képes. Csak így érhetett meg teljes testi egészségben és szellemi frissességben a matuzsálemi századik esztendőt. Világító fáklyája volt nemzedékének szorgalmával, munkaszeretetével. Példát adott a lelkiismeretességben, jóságban, jellemzilárdságban. Az igazi nemes lélek szerénységével, a szív udvariasságával szolgálta nemzetét. Soha sem akart előtérbe jutni. Munkái, dolgozatai legjavát különböző álnévek alatt adta közre. Másoknál csak egyet akart többet: *dolgozni*. Ezt is azért, hogy többet adhasson a köznek.

Brassai sohasem volt fiatal, de *örök ifjú maradt*. *Az idő nem élte túl*: eszméivel, megállapításaival korát megelőzte.

Győrfy István